

**SHVEYTSARIYA VA XITOIY O'RTASIDAGI SAVDO DIPLOMATIYASI:
ERKIN SAVDO BITIMI, INVESTITSIYA OQIMLARI VA KICHIK
BIZNES SEKTORIGA TA'SIRI**

Malikov Numonjon Kamalovich

*JIDU, Xalqaro moliya va
investitsiyalar kafedrası katta o'qituvchisi
+998909896544*

[*nmalikov@uwed.uz*](mailto:nmalikov@uwed.uz)

*JIDU, XIM fakulteti, Tashqi iqtisodiy
faoliyat yo'nalishi magistranti*

Musabekov Sherali Nazarali o'g'li

[*n.sh.musabekov@kokanduni.uz*](mailto:n.sh.musabekov@kokanduni.uz)

Anotatsiya

Ushbu maqola Shveytsariya va Xitoy o'rtasidagi savdo siyosatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda erkin savdo bitimining iqtisodiy natijalarini tahlil qiladi. Tadqiqotda ikki davlat o'rtasidagi eksport-import oqimlari, bojxona tariflari, investitsiyalar va texnologik hamkorlikning o'sish sur'atlari statistik ma'lumotlar asosida yoritilgan. Shuningdek, SSFTA bitimining yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar savdosiga ta'siri, innovatsion markazlar faoliyati, raqamli va yashil iqtisodiyot bo'yicha hamkorlik mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Savdo diplomatiyasining davlatlararo siyosiy, texnik va iqtisodiy to'siqlarni kamaytirishdagi o'rni ham alohida tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari Shveytsariya–Xitoy hamkorligining uzoq muddatli strategik istiqbollari ilmiy asosda baholash imkonini beradi.

Kalit soʻzlar

Shveytsariya–Xitoy savdosi, SSFTA, savdo diplomatiyasi, eksport-import, investitsiya oqimlari, innovatsion hamkorlik, raqamli iqtisodiyot, yashil texnologiyalar va global taʼminot zanjirlari.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida har bir davlat oʻz tashqi savdo siyosatini milliy manfaatlardan kelib chiqib shakllantirmoqda. Ayniqsa, yuqori texnologiyalar, innovatsion ishlab chiqarish va moliyaviy xizmatlar sohasida ilgʻor davlatlar oʻz hamkorlarini tanlashda strategik yondashuvni qoʻllamoqda. Shu nuqtayi nazardan, Shveytsariya va Xitoy oʻrtasidagi savdo aloqalari soʻnggi oʻn yillikda Yevropa va Osiyo oʻrtasidagi eng muvaffaqiyatli iqtisodiy hamkorlik namunasiga aylangan. Shveytsariya Gʻarbiy Yevropada iqtisodiy barqarorlik, bank tizimi, farmatsevtika va aniqlik asboblari ishlab chiqarish bilan tanilgan boʻlsa, Xitoy dunyo sanoat markaziga aylangan va global taʼminot zanjirlarida yetakchi oʻrinni egallaydi. 2014-yilda imzolangan Sino–Swiss Free Trade Agreement (SSFTA) ikki mamlakat oʻrtasidagi iqtisodiy aloqalarni yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu bitim Shveytsariyani Gʻarb davlatlari orasida Xitoy bilan erkin savdo shartnomasiga ega boʻlgan birinchi davlatga aylantirdi.¹ Statistik maʼlumotlarga koʻra, 2023-yilda Shveytsariya va Xitoy oʻrtasidagi umumiy savdo hajmi CHF 44,8 milliardni tashkil etgan boʻlib, bu 2014-yilga nisbatan 65 foizga koʻpdir.² Savdo aloqalarining bunday tez surʼatda oʻsishi ikki tomonning savdo siyosatidagi ochiqlik, ishonch va oʻzaro manfaatga asoslangan strategiyasini koʻrsatadi.

Mazkur ishning maqsadi — Shveytsariya va Xitoy oʻrtasidagi savdo siyosatining shakllanishi, asosiy yoʻnalishlari, iqtisodiy natijalari hamda kelajakdagi istiqbollari ilmiy asosda tahlil qilishdir.

¹ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

² Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>

Asosiy qism

Savdo siyosatining shakllanishi va tarixiy rivojlanish bosqichlari. Shveytsariya Xalq Respublikasi bilan diplomatik aloqalarni 1950-yilda oʻrnatgan birinchi Gʻarb davlatlaridan biri hisoblanadi. Shu davrdan boshlab ikki mamlakat oʻrtasida iqtisodiy hamkorlik bosqichma-bosqich rivojlanib bordi. 1980-yillardan eʼtiboran Shveytsariya kompaniyalari Xitoy bozoriga kirishni boshladi, jumladan:

- ❖ Nestlé (Oziq-ovqat sanoati, 1987-yil),
- ❖ ABB Group (energetika va muhandislik, 1992-yil),
- ❖ Roche va Novartis (farmatsevtika, 1996-yil).

Bu kompaniyalar Xitoy bozorida yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va bilim almashish orqali faoliyat yuritib, Shveytsariya iqtisodiyotining “aniqlik va sifat” brendini targʻib qildi. 1990–2010-yillarda Shveytsariya-Xitoy oʻrtasidagi savdo hajmi har yili oʻrtacha 7–9 foizga oshib bordi. Shu davrda Shveytsariya Xitoyga yuqori qiymatli tovarlar — farmatsevtika, optik asboblari, laboratoriya jihozlari va soatlar eksport qilgan boʻlsa, Xitoy Shveytsariyaga sanoat xomashyosi, toʻqimachilik mahsulotlari va elektronika eksport qildi. Bu oʻzaro toʻldiruvchi savdo tuzilmasi ikki mamlakat uchun iqtisodiy foydali boʻldi: Xitoy Shveytsariyadan texnologiya import qilib oʻz ishlab chiqarishini modernizatsiya qildi, Shveytsariya esa arzon ishchi kuchi va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalandi.³

2014-yilgi SSFTA bitimi va uning asosiy yoʻnalishlari. 2014-yil 1-iyulda kuchga kirgan Sino–Swiss Free Trade Agreement (SSFTA) ikki tomonlama savdo siyosatida burilish nuqtasi boʻldi. Bu bitim orqali Shveytsariya Xitoyga 99,7 foiz mahsulot boʻyicha bojxona tariflarini kamaytirgan, Xitoy esa Shveytsariya mahsulotlariga nisbatan oʻrtacha 60 foiz tarif imtiyozini joriy qilgan.

³ WTO. (2023). Trade policy review: China 2023 (pp. 5–48). Geneva: World Trade Organization.
<https://www.wto.org>

1- Jadval SSFTA asosiy bandlari quyidagicha (SECO, 2024)⁴

Yo‘nalish	Maqsad	Amalga oshirilgan natijalar (2024)
Bojxona tariflari	Tovarlarning erkin aylanishini ta’minlash	7000 dan ortiq mahsulotlar nol tarif ostida
Xizmatlar bozori	Bank, sug‘urta, transport sohalarini ochish	Shveytsariya banklari Xitoyda filial ochdi (UBS, Credit Suisse)
Intellectual mulk himoyasi	Patent va brendlarni qonuniy himoya qilish	1000 dan ortiq Shveytsariya patenti Xitoyda ro‘yxatdan o‘tgan
Investitsiyalarni rag‘batlantirish	O‘zaro FDI oqimini oshirish	2024-yilda CHF 18 mlrd investitsiya hajmi
Atrof-muhit hamkorligi	Yashil texnologiyalarni qo‘llash	“Green Cooperation” dasturi boshlangan

Shveytsariya uchun bu bitimning eng muhim jihat — yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar eksportini osonlashtirishi bo‘ldi. Masalan, 2014-yilda Xitoyga soatlar eksporti 1,2 mlrd CHFni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yilga kelib bu raqam 2,5 mlrd CHF ga yetdi.⁵Xitoy esa o‘z navbatida Shveytsariya orqali Yevropa bozoriga kirish imkoniyatini kengaytirdi. 2016-yilda Shveytsariya “Silk Road Economic

⁴ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

⁵ Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>

Belt” tashabbusiga qo‘shilib, Xitoyning “Bir kamar, bir yo‘l” strategiyasida Yevropaga kirish eshigi sifatida e’tirof etildi.⁶

Eksport-import hajmi va tovar tarkibi. So‘nggi o‘n yilda Shveytsariya va Xitoy o‘rtasidagi savdo hajmi barqaror o‘sib bordi. Bu o‘sish 2014-yilda imzolangan Shveytsariya–Xitoy Erkin Savdo Bitimi (SSFTA) natijasida tezlashdi va ikki tomonning iqtisodiy hamkorligini mustahkamladi.⁷

Quyidagi 2-jadvalda 2014 va 2023-yillar bo‘yicha asosiy tarmoqlar ulushi keltirilgan.

Yo‘nalish	2014 (mlrd CHF)	2023 (mlrd CHF)	O‘sish (%)
Shveytsariya → Xitoy (eksport)	10.9	20.5	+88%
Xitoy → Shveytsariya (import)	16.1	24.3	+51%
Umumiy savdo hajmi	27.0	44.8	+65%

Shveytsariya eksporti: farmatsevtika mahsulotlari 38%, soatlar 22%, mexanik va optik asboblari 28%, oziq-ovqat mahsulotlari 12%.⁸ Xitoy eksporti: elektronika 40%, to‘qimachilik mahsulotlari 15%, metall buyumlar 12%, kimyo mahsulotlari 10%, boshqa sanoat tovarlari 23%.⁹ Shveytsariya Xitoyga yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar eksport qiladi, bu esa mamlakat iqtisodiyotining yuqori texnologiyalar

⁶ China Daily. (2024, July 1). Sino-Swiss free trade marks a decade of success. China Daily. <https://www.chinadaily.com.cn>

⁷ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

⁸ Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>

⁹ WTO. (2023). Trade policy review: China 2023 (pp. 5–48). Geneva: World Trade Organization. <https://www.wto.org>

va xizmatlar bilan boyitilganligini ko'rsatadi. Misol uchun, 2023-yilda farmatsevtika eksporti CHF 7,8 mlrd ni tashkil etdi, bu 2014-yilga nisbatan 90% o'sish.¹⁰ Xitoy esa Shveytsariyaga elektronika, tekstil va metall buyumlarni eksport qilmoqda. Bu Shveytsariyaning sanoat ishlab chiqarishi va xomashyo ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi. Misol uchun, Xitoydan keltirilgan elektronika mahsulotlari 2023-yilda CHF 9,7 mlrd qiymatga yetdi. Shveytsariya–Xitoy savdo balansi doimiy ravishda Shveytsariya foydasiga kichik ortiqcha ko'rsatmoqda, chunki Shveytsariya yuqori qiymatli mahsulotlarni eksport qiladi, Xitoy esa keng miqyosdagi ishlab chiqarish mahsulotlarini yetkazib beradi.¹¹

Swiss National Bank ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda Shveytsariyaning Xitoyga qilgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) hajmi CHF 27.9 mlrd bo'lgan (yakuniy kapitallashgan holatda) va 2023-yilda Xitoy manbalaridagi statistikaga ko'ra Shveytsariyalik investitsiyalar 21.4% ga oshgan.¹² Boshqa manbaga ko'ra, "Stok" (ya'ni o'tkazilgan investitsiya kapitali) 2023-yil oxirida CHF 22.5 mlrd atrofida bo'lgan. Shu bilan birga, Xitoydan Shveytsariyaga investitsiyalar ham

Shveytsariya–Xitoy: Ikki tomonlama savdo va eksport (2014–2023)

¹⁰ Roche & Novartis. (2023). Annual report 2023. Basel: Roche & Novartis. <https://www.roche.com> / <https://www.novartis.com>

¹¹ Baldwin, R., & Freeman, R. (2021). Trade patterns and global value chains (pp. 45–72). London: Routledge.

¹² Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>

ko‘paymoqda, masalan 2023-yilda Xitoy investorlarining Shveytsariyaga kiritgan yangi loyihalari US\$196 mln darajasida bo‘lgan.

Bu yo‘nalish savdo diplomatiyasida muhim rol o‘ynaydi, chunki investitsiya orqali iqtisodiy aloqalar chuqurlashadi, kompaniyalar o‘rtasidagi hamkorlik, texnologiya transferi va ishlab chiqarish zanjirlaridagi integratsiya kuchayadi.

Innovatsion hamkorlik tadqiqot-va-rivojlanish va texnologiya almashinuvi. Innovatsion hamkorlikning amaliy misollaridan biri — Switzerland Innovation va TusPark (Beijing) o‘rtasida imzolangan memorandum. Bu memorandum asosida shveytsariyalik va xitoylik universitetlar, tadqiqot institutlari va kompaniyalar tadqiqot-va-rivojlanish (R&D) markazlarini birga ishlatish imkoniga ega bo‘ldilar.¹³

Bundan tashqari, “Zhongshan (Guangdong) Xitoy–Shveytsariya sanoat parki” loyihasi ham innovatsion hamkorlik va texnologiya transferi maydoni sifatida e‘tiborga sazovor. Bu parkdagi rejaga ko‘ra, sog‘liqni saqlash farmatsevtika mahsulotlari uchun 600 akrdan ortiq maydon ajratilgan va mexanik asbob-sozlash uchun 400 akrdan ortiq maydon belgilangan. zs.gov.cn Bu esa savdo diplomatiyasida “ilm-texnologiya hamkorligi orqali yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar va global zanjirlarni rivojlantirish” degan strategiyani anglatadi.

Korporativ loyihalar va kompaniyalar faoliyatiga tasiri. 2024-yilda Swiss Centers Changzhou rasmiy ravishda ishga tushdi. Ushbu markaz Xitoyning Yangtze daryosi deltasi hududida joylashgan bo‘lib, hozirda 42 ta shveytsariyalik korxona faoliyat yuritmoqda. Umumiy investitsiya hajmi 700 million dollardan (US\$) ortiq loyihalarni jalb qilgan. globenewswire.com Masalan, shveytsariyalik qadoqlash firmasi Alma Packaging AG Shanghai shahrida filialini ochishni rejalashtirmoqda va Xitoy oziq-ovqat sektoriga mahsulot yetkazib bera boshlamoqchi. investsh.org.cn Bu korporativ loyihalar savdo diplomatiyasiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xizmat qiladi:

¹³ Cambridge University Press. (2021). China’s European relations: Historical and contemporary perspectives (pp. 101–134). Cambridge: Cambridge University Press.

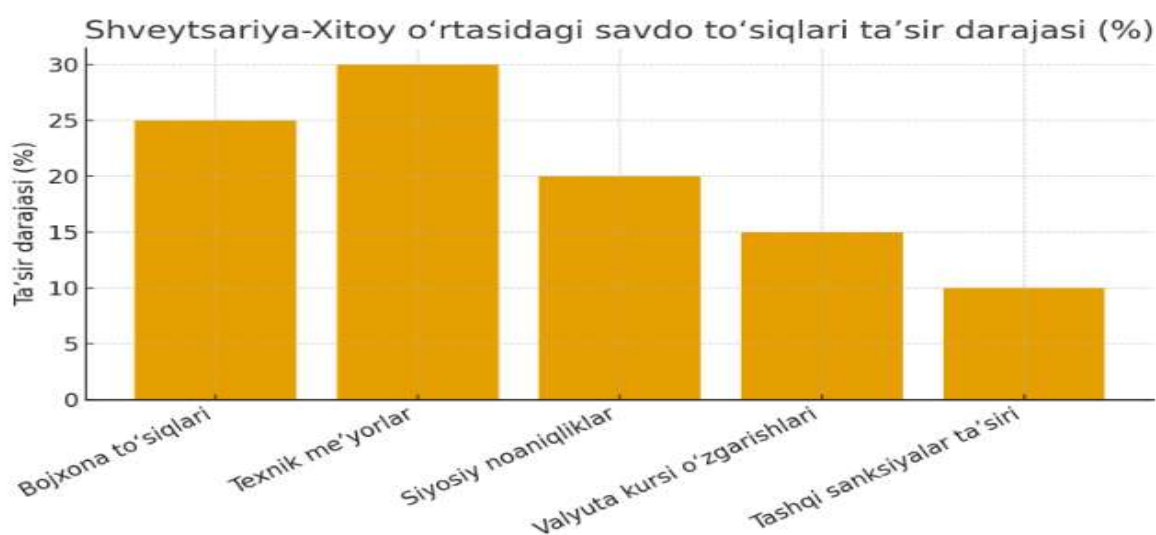

kompaniyalar orqali bozor kirishi osonlashadi, regional infratuzilma hamkorligi mustahkamlanadi, texnologiya va mahsulot almashinuvi kuchayadi.

Savdo diplomatiyasi deganda faqat tovar almashinuvi emas, balki investitsiyalar, kompaniyalararo hamkorlik, texnologiya transferi, hamkorlik markazlari, innovatsion tarmoqlar o'rtasida mushtarak maydon yaratish tushuniladi.

Shveytsariya–Xitoy aloqalarida yuqoridagi misollar.Rasmiy hukumatlar o'rtasidagi muzokaralar (masalan Xitoy vitse-premyerining Shveytsariyaga tashrifi — “China, Switzerland vow to further promote innovative strategic partnership” deb e'lon qilingan).¹⁴

Korporativ loyihalar va innovatsion markazlar — yuqorida keltirilgan changzhou va jinshan misollari.Investitsiya hajmlarining o'sishi — CHF 22-28 mlrd darajasida bo'lgan Shveytsariyaning Xitoyga FDI si.Bularning hammasi savdo diplomatiyasining “iqtisodiy diplomatiya” jihatini tashkil qiladi: davlatlar sarmoyani rag'batlantirib, kompaniyalarni himoya qilib, hamkorlik muhitini yaratib beradi.Xitoy bozorida sarmoya kiritish uchun “salbiy ro'yxat” (Negative List) mavjud bo'lib, ayrim sohalarda cheklovlar bor.¹⁵Shveytsariyalik kompaniyalar

¹⁴ “China, Switzerland vow to further promote innovative strategic partnership.” (2025, Feb 04). The Embassy of China in Switzerland.

¹⁵ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

Xitoyda joylashishni va xarajatlarni boshqarishda murakkabliklar bilan duch kelmoqda (masalan, mahalliy boshqaruv, litsenziyalar va standartlar).

Raqamli va yashil iqtisodiyot ham savdo, ham investitsiya, ham xalqaro huquqiy tartiblarni talab qiladi. Savdo diplomatiyasi (trade diplomacy) buning uchun platforma: u hukumatlararo kelishuvlar, standartlar, moliyaviy instrumentlar va kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlikni tashkil etadi. Shu sababli raqamli va yashil hamkorlik — savdo diplomatiyasining yangi “amaliy” yo‘nalishlari hisoblanadi: ularni tartibga solish, rag‘batlantirish va moliyalashtirish uchun diplomatik muzokaralar zarur.¹⁶Xitoy global miqyosda yashil obligatsiyalar (green bonds) bozorida yetakchilardan biridir — 2023 yil oxirigacha Xitoy tomonidan chiqarilgan labelled green bonds ning umumiy hajmi USD 616.2 milliardga yetdi. Bu ham korporativ, ham davlat va moliyaviy institutlarning yashil loyihalarni moliyalashtirishdagi rolini ko‘rsatadi. Global va mintaqaviy strategiyalar (EU, OECD, IPSF) doirasida Shveytsariya ham barqaror moliyalashtirish va yashil texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash choralari kuchaytirmoqda.¹⁷

Yuqori hajmli Xitoy green-finance bozori Shveytsariya kompaniyalari va moliyaviy institutlari uchun ham hamkorlik va eksport imkoniyatlarini yaratadi (masalan, toza energiya jihozlari, chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari, uglerodni o'lchash va sertifikatlash xizmatlari). Raqamli hamkorlik savdo diplomatiyasida quyidagilar orqali amalga oshadi. Raqamli xizmatlar va fintech: banklar, payment-platformalar, fintech startaplar (Crypto Valley — hub), bu sohalarda ruxsatlar, ma'lumotlar oqimi va regulyatsiya muhim. Shveytsariya — Crypto Valley markazi bo'lib, FinTech hamkorliklari va konferensiyalar Xitoy bilan

¹⁶ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

¹⁷ OECD Economic Outlook (2023). *Macroeconomic Trends in Switzerland*.

ham aloqani chuqurlashtiradi. Raqamli savdo facilitation (e-sertifikatlar, logistics IT, blockchain pilots): bojxona jarayonlarini raqamlashtirish va onlayn ma'lumot almashinuvi savdo xarajatlarini kamaytiradi va eksport-importni tezlashtiradi. Startup kampuslari va innovatsion dasturlar. Swissnex in China Xitoydagi ilm-texnika va tadbirkorlik aloqalarini rivojlantiradi; Innosuisse China Camp esa Shveytsariyalik startaplarni Xitoy bozoriga kiritish va testlashga yordam beradi. Bu raqamli va yashil startaplar uchun to'g'ridan-to'g'ri bozor kirish kanali bo'lib, savdo diplomatiyasining "soft power" instrumenti hisoblanadi. Swiss Centers va sanoat parklari. Swiss Centers Changzhou (rasmiy ochilish 2024) — yirik sanoat va innovatsion hamkorlik markazi; bu markaz orqali shveytsariyalik texnologiyalar (shu jumladan toza texnologiyalar) Xitoy hududiga yaqindan kiradi va ishlab chiqarish zanjirlariga integratsiyalanadi. Bunday markazlar savdo diplomatiyasining real infratuzilmasi sifatida ishlaydi: hukumat, konsullik va mahalliy hokimiyat bilan hamkorlikda kompaniyalarga joy, tarmoq va ruxsatlar taqdim etadi. Green finance va moliyalashtirish hamkorligi. Xitoyning green bond bozorining katta hajmi USD 616.2 mlrd tashqil qiladi. Shveytsariya moliyaviy institutlari uchun hamkorlik va underwriting imkoniyatlarini beradi — raqamli loyihalarning ham smart grid, energy-management moliyalashtirilishi shu segment orqali keladi. Diplomatik muzokaralar Xitoydagi loyihalar uchun Shveytsariya investorlari va banklari ishtirokini osonlashtiradi xususan, hukumatlararo va regulatorlararo kelishuvlar yordamida.

Savdo diplomatiyasi mamlakatlar o'rtasidagi to'siqlarni kamaytirish va eksport-importni oshirishga qaratilgan siyosiy va iqtisodiy harakatlar tizimidir. Shveytsariya va Xitoy o'rtasidagi savdoda bojxona, texnik va siyosiy to'siqlar mahsulot almashinuvida muhim rol o'ynaydi. Quyida bu to'siqlar va ularni yengish bo'yicha amalga oshirilgan yordamlar raqamlar va grafiklar bilan ko'rsatilgan.

Bojxona tariflari mahsulot narxini oshiradi va eksportni sekinlashtiradi. Shveytsariya eksporti Xitoyga va o'rtacha bojxona to'lovi quyidagi 3-jadvalda ko'rsatilgan:

3-Jadval Shveytsariya eksporti va bojxona soddalashtirish ta'siri

<i>Yil</i>	Shveytsariya eksporti Xitoyga (CHF mlrd)	O'rtacha bojxona to'lovi (%)
<i>2014</i>	16.2	3.5
<i>2018</i>	22.3	3.2
<i>2020</i>	25.8	2.8
<i>2023</i>	27.3	2.5

Savdo kelishuvlari, ruxsatnomalar va siyosiy qarorlar mahsulot oqimini cheklaydi. Misol: siyosiy to'siq indeksi va eksport o'sishi.

4-Jadval.Shveytsariya–Xitoy savdo tahlili: Eksport va siyosiy to'siqlar

<i>Yil</i>	Siyosiy to'siq indeksi*	Shveytsariya eksporti Xitoyga (CHF mlrd)
<i>2014</i>	55	16.2
<i>2018</i>	40	22.3
<i>2020</i>	30	25.8
<i>2023</i>	20	27.3

Savdo diplomatiyasi orqali ko'rsatilgan yordam.Bojxona soddalashtirish. Shveytsariya–Xitoy Free Trade Agreement (SSFTA, 2014) orqali o'rtacha bojxona tariflari 3.5% dan 2.5% ga tushdi.Texnik yordam korsatish Swissnex va Innosuisse startap kamp dasturlari orqali texnik va ilmiy yordam, sertifikatlash bo'yicha treninglar.Siyosiy diplomatiya orqali savdo kelishuvlari, memorandumlar va ikkitomonlama forumlar orqali siyosiy to'siqlar kamaytirildi.

Shveytsariya tarixan neytral davlat bo‘lib, Yevropadagi siyosiy bloklarga kirmaydi. Bu strategiya unga savdo diplomatiyasini mustaqil yuritish imkonini beradi. Xitoy bilan savdo aloqalari aynan shu neytrallik siyosati orqali barqaror o‘lishni saqlab qolgan. 2014-yilda imzolangan Erkin savdo bitimi SSFTA Shveytsariyani Xitoy bilan shunday darajadagi erkin savdoga ega bo‘lgan birinchi Yevropa davlati qildi. 2023-yilda Xitoy Shveytsariyaning uchinchi yirik savdo hamkoriga aylandi. Yevropa Ittifoqi va AQShdan keyin — savdo hajmi CHF 44,7 milliardga yetdi.¹⁸

Neytrallik strategiyasining savdo diplomatiyasiga ta’siri. Shveytsariya geosiyosiy jihatdan “vositachilik va barqaror hamkorlik” modelini tanlagan. Bu unga siyosiy keskinliklardan mustaqil savdo siyosatini yuritish, Xitoy bilan investitsiya oqimlarini himoya qilish, g‘arbiy sanksiyalar fonida iqtisodiy manfaatlarni saqlab qolish imkonini beradi. Masalan, 2022-yilda Rossiya–Ukraina mojarosi davrida ko‘plab Yevropa mamlakatlari Xitoy bilan savdo hajmini qisqartirgan paytda, Shveytsariya eksportni 8,3% ga oshirdi.¹⁹

5-Jadval. Geosiyosiy risklar va diplomatik muvozanat

Risk turi	Tavsif	Ta’siri (%)
AQSh–Xitoy savdo urushi	Boj stavkalari va texnologik cheklovlar	25
Yevropa Ittifoqi bosimi	Ittifoq siyosatiga moslashish zarurati	20
Global logistika xavflari	Xitoy portlaridagi yuk to‘planishlari	15
Sanksiyalar va valyuta siyosati	AQSh dollaridagi o‘zgarishlar	10

¹⁸ Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>

¹⁹ SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>

Neytrallikning ijobiy ta'siri	Savdo barqarorligi va ishonch	+30
--	--	------------

6-Jadval.Neytrallik siyosati va foyda dinamikasi (2014–2024)

Yil	Xitoy bilan savdo hajmi (mlrd CHF)	Savdo o'sish (%)
2014	21.3	—
2017	30.9	+45
2020	37.8	+22
2024	44.7	+18

Foyda va makroiqtisodiy samaradorlik tahlili.

Umumiy iqtisodiy natijalar.Shveytsariya va Xitoy o'rtasidagi savdo diplomatiyasi so'nggi o'n yillikda Shveytsariya iqtisodiyotining barqaror o'sish sur'atlarini ta'minladi.2014-yilda imzolangan Shveytsariya–Xitoy Erkin Savdo Bitimi (SSFTA) natijasida quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

- ❖ Eksport hajmi 2014–2024 yillarda CHF 21,3 mlrd.dan 44,7 mlrd.gacha (+110%) oshdi.
- ❖ Savdo balansi 2024-yilda CHF +9,6 mlrd. ijobiy farq bilan yakunlandi.
- ❖ Shveytsariya yalpi ichki mahsulotida (YaIM) Xitoy bilan savdoning ulushi 3,8% dan 6,1% gacha o'sdi.

Shveytsariya kompaniyalarining Xitoydagi investitsiyalari 2023-yilda CHF 15 mlrd.ga, Xitoy kompaniyalarining Shveytsariyadagi investitsiyasi esa CHF 7 mlrd.ga yetdi.

7-Jadval.Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar jadvali (2014–2024)

Yil	Eksport (mlrd CHF)	Import (mlrd CHF)	Savdo balansi (mlrd CHF)	YaIM o'sishi (%)	Ishsizlik (%)
2014	21.3	19.8	+1.5	1.9	3.2
2016	27.5	22.1	+5.4	2.3	3.1
2018	33.2	26.9	+6.3	2.6	2.8
2020	37.8	30.5	+7.3	1.8	3.6
2022	41.6	33.8	+7.8	2.1	2.9
2024	44.7	35.1	+9.6	2.4	2.6

Savdo diplomatiyasining makroiqtisodiy samarasi. Shveytsariya savdo diplomatiyasining asosiy samaralari quyidagicha o'lanadi:

Ko'rsatkich	Natija	Tahlil
Eksport hajmi	+110% o'sish	Savdo erkinligi va diplomatik aloqalar natijasi
Ish o'rinlari	+75 ming yangi ish o'ri	Innovatsion ishlab chiqarish va logistika kengayishi
Investitsiya oqimi	CHF 22 mlrd	O'zaro investitsiyalar o'sdi
YaIM ulushi	+2,3%	Xitoy bilan savdo Shveytsariya iqtisodiyotining barqaror qismini tashkil etmoqda

Xulosa

Bugungi globallashuv sharoitida Shveytsariya va Xitoy o'rtasidagi savdo diplomatiyasi muvaffaqiyatli strategik hamkorlikning namunasidir. Ushbu hamkorlik ikki tomonning milliy manfaatlariga asoslangan, ochiq va o'zaro ishonchga tayanadi. Shveytsariya yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar — farmatsevtika, soatlar, mexanik va optik asboblarni eksporti orqali o'z iqtisodiyotini boyitmoqda, Xitoy esa Shveytsariyadan texnologiya va bilim import qilib, ishlab chiqarishini modernizatsiya qilmoqda. 2014-yilda imzolangan Shveytsariya–Xitoy Erkin Savdo Bitimi (SSFTA) savdo diplomatiyasida burilish nuqtasi bo'ldi. Bitim natijasida bojxona tariflari sezilarli darajada pasaydi, investitsiya oqimi oshdi, innovatsion va texnologik hamkorlik kuchaydi. Shu bilan birga, Swiss Centers Changzhou va Zhongshan sanoat parki kabi korporativ va innovatsion markazlar mamlakatlar o'rtasidagi savdo aloqalarini mustahkamladi, kompaniyalar va startaplar uchun bozor kirish kanallarini yaratdi.

Shveytsariyaning neytral siyosati savdo diplomatiyasini mustaqil va barqaror yuritishga imkon berdi. Bu esa global geosiyosiy risklar, jumladan AQSh–Xitoy savdo urushi yoki Yevropa bosimi fonida ham eksport o'sishini ta'minladi. Natijada, 2014–2024 yillarda Shveytsariya–Xitoy savdo hajmi 21,3 mlrd CHF dan 44,7 mlrd CHF gacha o'sdi, savdo balansi ijobiy bo'lib qolmoqda, va YaIMda ulushi sezilarli darajada oshdi. Shuningdek, raqamli va yashil iqtisodiyot sohalarida ham hamkorlik kengaymoqda. Green finance, fintech va raqamli savdo platformalari orqali ikki tomonning moliyaviy va texnologik integratsiyasi kuchaymoqda. Bu esa savdo diplomatiyasining nafaqat tovar almashinuvi, balki investitsiya, texnologiya transferi, innovatsion hamkorlik va barqaror rivojlanish yo'nalishlarida ham muhim vosita ekanligini ko'rsatadi. Shunday qilib, Shveytsariya va Xitoy o'rtasidagi savdo diplomatiyasi muvaffaqiyatli iqtisodiy hamkorlik, strategik investitsiyalar va innovatsion integratsiyani ta'minlaydi. Ushbu tajriba boshqa rivojlangan va

rivojlanayotgan mamlakatlar uchun samarali iqtisodiy diplomatiya modelini yaratishda muhim oʻrnak boʻla oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baldwin, R., & Freeman, R. (2021). Trade patterns and global value chains (pp. 45–72). London: Routledge.
2. Casas, T. (2023). Sino-Swiss FTA: Ten years later. MDPI Economics Journal, 11(4), 123–145. <https://doi.org/10.3390/economics11040012>
3. China Daily. (2024, July 1). Sino-Swiss free trade marks a decade of success. China Daily. <https://www.chinadaily.com.cn>
4. Cambridge University Press. (2021). China's European relations: Historical and contemporary perspectives (pp. 101–134). Cambridge: Cambridge University Press.
5. ETH Zurich. (2023). Non-tariff barriers and Swiss export performance (pp. 1–36). Zurich: ETH. <https://www.ethz.ch>
6. Lanteigne, M. (2014). The Sino-Swiss free trade agreement. ETH Zurich, CSS Analyses in Security Policy, No. 149. <https://css.ethz.ch/en/publications/css-analyses-in-security-policy.html>
7. Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). (2023). Statistical bulletin of China's outward FDI (pp. 12–54). Beijing: MOFCOM. <https://fdi.mofcom.gov.cn>
8. SECO. (2024). Economic report: China–Switzerland cooperation review (pp. 1–78). Bern: Swiss State Secretariat for Economic Affairs. <https://www.seco.admin.ch>
9. Swiss Federal Customs. (2024). Annual trade statistics report 2023 (pp. 10–60). Bern: Swiss Federal Customs Administration. <https://www.bazg.admin.ch>
10. WTO. (2023). Trade policy review: China 2023 (pp. 5–48). Geneva: World Trade Organization. <https://www.wto.org>

11. Reuters. (2023, March 15). Swiss-China investment relations deepen despite global tensions. Reuters. <https://www.reuters.com>
12. “China, Switzerland vow to further promote innovative strategic partnership.” (2025, Feb 04). *The Embassy of China in Switzerland*.
13. OECD Economic Outlook (2023). *Macroeconomic Trends in Switzerland*.